

kratično vladavino vzpostaviti edinole na osnovi družbenih prizadevanj od znotraj in ne z intervencijo, od zunaj.

Čeprav je pričujoče delo Floriana P. Kühna znanstveno-kritično delo in njegov namen ni bil dajati nasvetov za reševanje obstoječe afganistanske problematike, se avtor v zaključku vendarle sprašuje, ali bi bilo mogoče tok dogodkov spremeniti, če bi mednarodna skupnost sledila naslednjima dvema nasvetoma. Prvi nasvet se tiče zmanjševanja rent državnega financiranja. Še smelejše pa bi bilo, če bi bila pripravljena prisluhniti avtorjevemu drugemu nasvetu, ki bi verjetno imel še mnogo bolj daljnosežne posledice. Gre za vključitev lokalnih danosti in zgodovinskih izkušenj z državnostjo v projekt vzpostavitve nove države. Država tako ne bi bila več edini garant varnosti. Ali je mednarodna skupnost že zrela za tak preizkus, pa je odprto vprašanje.

Ana PODVRŠIČ

École des hautes études en sciences sociales, Pariz

Lev Centrih

Marksistična formacija: zgodovina ideoloških aparatov komunističnega gibanja 20. stoletja

Založba /*cf., Ljubljana 2011,
str. 376, 23.00 EUR
(ISBN 978-961-257-037-8)

Oranžna zbirka *Založbe /*cf.* nas je letos med drugim napotila k doktorskemu delu *Leva Centriha* z na-

slovom *Marksistična formacija* in s podnaslovom *Zgodovina ideoloških aparatov komunističnega gibanja 20. stoletja*. Znanstvena monografija obravnava vlogo vednosti, zlasti marksizma kot enega izmed ideoloških aparatov države v 20. stoletju, opira pa se na zgodovinsko analizo jugoslovanske družbe v 30. in 40. letih prejšnjega stoletja. O pomembnem vplivu, ki ga je imel marksizem na pretekle družbene procese, priča sam način razpada držav realnega socializma. Te se namreč niso sesedle pod vojaškim pritiskom, temveč zaradi transformacij v teoretski, ideološki in politični konjunkturi, ki je omogočala emancipacijske projekte. Obenem je bila pozna Kraljevina Jugoslavija prizorišče številnih družbenih protislovij in je tako predstavljala pomemben izziv za marksistično revolucionarno teorijo in prakso.

Sledeč epistemološkemu vodilu, po katerem mora znanstvena praksa ob preučevanju svojega spoznavnega predmeta nujno preučevati tudi neposredne okoliščine lastnega početja in pogoje zanje, *Centrih* sprva razpravlja o zagatah slovenskega zgodovinopisja, zlasti v zvezi s prevladujočimi debatami o obravnavanem obdobju. Ker ugotavlja, da te predstavljajo predvsem nekritično početje, ki temelji na empirizmu, opisni metodi, esencializiranju pojma slovenskega naroda in predpostavki o zgodovinopisju kot avtonomni vedi, pisec v naslednjem poglavju zastavi nov problemski horizont, ki sega od oktobrske socialistične revolucije do razpada režimov realnega socializ-

ma. Tretje poglavje nato podrobneje predstavi razmerje med marksizmom in družboslovnimi humanističnimi vedami. Kot lahko beremo, je »[b]istvena razlika, ki marksizem skozi vso njegovo zgodovino loči od drugih družbenih teorij, [...] prav njegova povezanost z revolucionarno politiko, čeprav se z njo popolnoma ne prikriva« (str. 68).

Razprava se nato preusmeri v preučevanje družbenih razmer v času Dravske banovine, ki so bile materialna podlaga različnim ideološkim bojem. Pogoji, ki so pripeljali do razpada Kraljevine Jugoslavije, so bili določeni z njenim perifernim položajem (prevladujoča drobnoblagovna kmetijska proizvodnja, velika zadolženost kmetov, ekonomska odvisnost od industrijske fašistične Italije in nacistične Nemčije) ter razklanostjo različnih frakcij vladajočega razreda. Slednje je bilo tudi razlog uveljavitve zadružništva in sindikalizma ter promocije stanovske družbe, ki je temeljila na doktrini katoliškega korporativizma. Ta je širila idejo doma in družine kot skupnosti, ki jo povezujeta ljubezen in medsebojna naklonjenost članov. Ker so si katoliški socialisti na ekonomskem področju prizadevali zlasti za preureditev jugoslovanskega gospodarstva, in ne za odpravo obstoječih družbenolastninskih odnosov, sta bila zanje nemški nacionalsocializem in italijanski fašizem sprejemljivejša od socializma in komunističnega internacionalizma, ki sta postala tarči očitkov o protinarodni usmerjenosti.

A kot pokaže pisec, je bilo narodno vprašanje za idejne, vojaške in

politične voditelje osvobodilnega gibanja dejansko temeljno družbeno vprašanje. Še več: četudi so se jugoslovanski komunisti teoretsko zgle dovali po modelu Sovjetske zveze, so obenem prepoznali empirično nesprejemljivost njene zgodovinske naracije za domače razmere. Da bi lahko spojili marksistično teorijo s konkretno lokalno/narodno situacijo, so morali napisati svojo zgodovino osvobodilnega boja. S tem pa diskurz o revoluciji ni bil več le v domeni politike, ampak predvsem znanosti, ki je »[k]ot revolucionarni diskurzivni aparat [...] imela vlogo orožja na terenu ideologije« (str. 204). Zlasti Kidričeva dela so proizvedla novo historično naracijo, ki je ponudila revizijo zgodovine Sovjetske zveze in torej posredno tudi svetovnega komunističnega gibanja, obenem pa je postavila antagonizem vsebine in forme za osrednji problem jugoslovanskega marksizma. Kot lahko beremo v citiranem fragmentu Ziherlovega predavanja, je bila jugoslovanska revolucija utemeljena kot »globoko ljudska revolucija socialističnega tipa po vsebini, po obliki pa nacionalna osvobodilna vojna« (212).

Ta revolucionarnost jugoslovanske marksistične prakse po piščevem mnenju predstavlja pomemben premik v tem, kar imenuje *marksistična formacija*. Marksizem 20. stoletja kot vednost namreč ni preprost (empirični) seštevek različnih interpretacij, temveč struktura oziroma formacija, znotraj katere so bila mogoča različna branja marksističnih tekstov, njeno dinamiko pa pogojuje razmer-

je med centrom (aparati Sovjetske zveze po oktobrski revoluciji, ki so bili neposredno na voljo mednarodnemu komunističnemu gibanju) in periferijo (interpretacije marksizma, katere izhodiščna točka je bila kritika produkcije marksizma v Sovjetski zvezi). Pojem formacije je tu bistven, saj z njim Centrih poudarja »*nujnost razredne analize za potrebe preučevanja teorije in ideologije, [zato] da bi [...] ocenili dejanski položaj (pomen, vlogo) ideoloških aparatov (države) v konkretnih zgodovinskih družbenih bojih*« (241).

Družbeni boji v pozni Kraljevini Jugoslaviji pa se niso bili le na polju znanosti, ampak tudi na drugih področjih kulturne sfere. Pravzaprav bi po branju končnega poglavja pričujoče monografije lahko dejali, da zbornik *Zimske pomoči* (1944) dejansko predstavlja vrhunec ideološkega projekta kontrarevolucionarnega gibanja, ki je z apolitizacijo pojma naroda ločilo sfero kulture od vsake političnosti in širilo idejo o slovenskem narodu kot kulturni identiteti. S tem je zborniku uspelo združiti tako zagovornike nacifašistične obrambe Evrope pred boljševizmom kot tudi tiste, ki so kulturo dojemali kot neodvisno od aktualnih političnih bojev.

Ni naključje, da se obsežno in z analizami različnih zgodovinskih dokumentov (od strankarskih predavanj, literarnih del in filmov do časopisja in celo časopisnih oglasov) bogato delo začne in zaključi s problematizacijo pojma (slovenskega) naroda. Obenem tudi ne preseneča, da je knjiga plod raziskovanja v ob-

dobju zaostrenih neoliberalnih napadov na (slovensko) socialno državo: verjetje, da sta narod in domovina vnaprej dani, samoumevni lastnosti posameznikov, ni bilo le glavno ideološko tkivo sicer programsko neenotnega protirevolucionarnega gibanja, ki je svoj ponoven zalet dobilo v obdobju propadanja socialistične Jugoslavije in osamosvajanja Slovenije; uveljavljeni esencializacija in kulturalizacija pojma naroda zavirata tudi plodne zgodovinske debate o domači (polpretekli) zgodovini in vztrajno hranita aktualno nasilje mitologij ter političnopropropagandnih govorov o slovenski osamosvojitvi in narodni biti. Učinki revizionističnega branja zgodovine pa niso le, denimo, odločbe ustavnega sodišča o neustavnosti poimenovanja Titove ulice v Ljubljani in ideološko ločevanje državljanov glede na stopnjo njihove ustreznosti »slovenski kulturi«. Ta nazor tudi popolnoma odreže lokalno ekonomsko dogajanje od kakršnekoli vpetosti v mednarodno delitev dela, obenem pa v svoji apolitičnosti in domnevni nepristranskosti legitimira večanje stopnje ekonomskega izkoriščanja, kratenje delavskih pravic in uničevanje dosežkov preteklih razrednih bojev.

Misliti narod v kulturnih in ne v političnih dimenzijah navsezadnje sprevrže logiko njegove suverenosti, medtem ko opletanje z raznimi totalitarizmi in komunizmi skrbi za njegovo netematizacijo – dejanska oblast že dolgo pripada mednarodnim finančnim in političnim organizacijam, ki so zunaj dosega javnosti, lokalni poli-

tični razredi pa so predvsem njihove marionete, ki si zlasti danes to prikrivajo z idejo »partnerstva« in »evropskih partnerjev«. Tako bi lahko piščevi opombi, da je nekritično opletanje s fašizmom in totalitarizmom »*morda najbolj pogost[a] epistemološk[a] ovir[a] v današnji humanistiki in družboslovju*« (str. 291), dodali, da to početje tudi onemogoča kakršnokoli javno debato o dejanskem procesu totalitarizma, katerega simbolni začetek bi lahko postavili v čas spremembe jugoslovanske ustave v letih 1988 in 1989, končno obliko pa mu je zagotovil Sporazum o sodelovanju med Slovenijo in Evropsko skupnostjo leta 1993.

Z zavrnitvijo deskriptivne metode in relativizacijo pojma slovenskosti, ki sta bila nujni za analiziranje družbene sfere kulture in vloge ideoloških aparatov v njihovi odvisnosti od ekonomskih določil, pričujoča razprava tako ni neke vrste *building blo-*

cs theory, kjer bi posamična poglavja o znanosti, kulturi, zgodovini ipd. predstavljala opeke njene gradnje. Prav tako nimamo opravka z linearno in enodimenzionalno pripovedjo o slovenski zgodovini v času Dravske banovine in okupacije, katere namen bi bila kvantitativna dopolnitev, vnos novih elementov v domnevno nepopoln obstoječi zgodovinski mozaik. *Marksistična formacija: zgodovina ideoloških aparatov komunističnega gibanja 20. stoletja* med drugim predstavlja kvalitativno spremembo v načinu razmišljanja o sami praksi zgodovinopisja, kar pa neposredno vpliva na preoblikovanje njenega spoznavnega predmeta. Tako uspe proizvesti resnično novo historično naracijo in produktivno prispeva h konkretnim historičnim analizam družbenih bojev. Bralec pa se znajde pred eno redkih družboslovno-humanističnih del, ki implicitno udeležujejo, kar eksplicitno izjavljajo.